

שיטת הרמב"ם בברכה שאינה צריכה

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לג עמוד א

ואמר רב ואיתימא ריש לקיש, ואמרי לה רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרויהו: **כל המברך ברכה שאינה צריכה - עובר משום: +שמות כ"א לא תשא!**

רמב"ם הלכות ברכות פרק א

הלכה טו

כל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן. התינוקות מלמדין אותן הברכות כתיקונן ואף על פי שהן מברכין לבטלה בשעת לימוד הרי זה מותר ואין עונין אחריהן אמן, והעונה אחריהן אמן לא יצא ידי חובתו.

רמב"ם הלכות ברכות פרק יא

הלכה טז

כל דבר שהוא מנהג אף על פי שמנהג נביאים הוא כגון נטילת ערבה בשביעי של חג ואין צריך לומר מנהג חכמים כגון קריאת הלל בראשי חדשים ובחולו של מועד של פסח אין מברכין עליו, וכן כל דבר שיסתפק לך אם טעון ברכה אם לא עושין אותו בלא ברכה, **ולעולם יזהר אדם בברכה שאינה צריכה וירבה בברכות הצריכות**, וכן דוד אמר בכל יום אברכך. +/השגת הראב"ד/ כל דבר שהוא כו'. כתב הראב"ד ז"ל /א"א/ נ"ל שלא אמרו אלא על חולו של פסח בלבד אבל על של ר"ח בברכה תקנוהו כדי לפרסמו שהוא ר"ח, ואנו מנהגנו לברך בכלן ואין לנו ללמוד מערבה לפי שאין בה לא שבח ולא הודאה בנטילתה ומה צורך בברכה אבל קריאת ההלל בימים המקודשים וקרוב מוסף בהם אם תקנו בהן ההלל משום היכר לקדושתן יפה עשו וצריך ברכה עכ"ל+

רמב"ם הלכות שבועות פרק יב

הלכה ט

השומע הזכרת השם מפי חברו לשוא או שנשבע לפניו לשקר או שבירך ברכה שאינה צריכה שהוא עובר משום נושא שם ה' לשוא כמו שבארנו בהלכות ברכות הרי זה חייב לנדונו, ואם לא נדהו הוא בעצמו יהא בנדוי, א וצריך להתיר אותו מיד כדי שלא יהא מכשול לאחרים שהרי אינו יודע שנדוהו, ואם תאמר יודיעו נמצאו כל העולם בנידוי שהרי למדו לשונם העוה ושבועה תמיד.

רמב"ם הלכות שבועות פרק יב

הלכה יא

ולא שבועה לשוא בלבד היא שאסורה אלא אפילו להזכיר שם מן השמות המיוחדין לבטלה אסור ואף על פי שלא נשבע, שהרי הכתוב מצוה ואומר ליראה את השם הנכבד והנורא, ובכלל יראתו שלא יזכירו לבטלה ב, לפיכך אם טעה הלשון והוציא שם לבטלה ימהר מיד וישבח ויפאר ויהדר לו כדי שלא יזכר לבטלה, כיצד אמר ה' אומר ברוך הוא לעולם ועד או גדול הוא ומהולל מאד וכיוצא בזה כדי שלא יהא לבטלה.

רמב"ם הלכות מילה פרק ג

הלכה ו

גר שמל קודם שנתגייר וקטן שנולד כשהוא מהול כשמטיפין ממנו דם ברית אינן צריכין ברכה, **וכן אנדרוגינוס אין מברכין על מילתו מפני שהוא אינו זכר ודאי**. +/השגת הראב"ד/ וכן אנדרוגינוס אין מברכין על מילתו מפני שאינו זכר ודאי. כתב הראב"ד ז"ל /א"א/ אם אנדרוגינוס ספק מברך עליו מפני שהוא ספק דאורייתא ועל ספק דאורייתא מברכין חוץ מן הדמאי מפני שרוב עמי הארץ מעשרין הן עכ"ל+.

שו"ת הרמב"ם סימן קכד

השאלה הששית שאלה בדבר מה שקוראים אנשי צור^א המגילה ב"ד וט"ו ומברכין בשניהם לפנייה ולאחריה, האם הם עוברים בזה משום ברכה שאינה צריכה אם לאו?

התשובה מה שנראה לר"ז ז"ל הוא הנכון ללא ספק. וכל מקום, שמסופקים יושביו, אם הוא מוקף חומה מימות יהושע בן נון אם לאו, קורין ב"ד ומברכין לפנייה ולאחריה, שי"ד זמן קריאה לכל^ב, אלא למי שנתאמת ונתקיים לנו, (שהוא) מבני ט"ו, וקורין בט"ו ואין מברכין לא לפנייה ולא לאחריה, **לפי שברכה שאינה צריכה^ד אסורא דאורייתא היא, משום שהוא נושא שם שמים לשוא, ולא ייעשה זה מספק^ה וזה עיקר, שסומכין עליו לא (בקריאת) המגלה לבד, אלא בכל מצוה, בין מדאורייתא בין מדרבנן, כשמסתפק אדם, אם הוא חייב בה אם לאו, עושה אותה בלא ברכה. ואם ינצחו ההמון וקהל האנשים וידבקו במנהג וימשיכו לברך בט"ו, ראוי לכל תלמיד חכמים וירא שמים לסור מזה ולהמנע מלענות אמן^ו על זאת הברכה והדומה לה. וכל מי שעונה אמן על ברכות לבטלה או ברכות שיש ספק בחיובן ומתירן ללא שיקול דעת, הרי הוא עתיד ליתן את הדין.**

שו"ת הרמב"ם סימן שלג

(לחכמי לונלי). שאלה על מה שכתוב בפרק שלישי^א גר שמל עד שלא נתגייר וכו' עד וכן אנדרוגינס אין מברכין על מילתו מפני שאינו ודאי. יורנו אדוננו והלא ספק [תורה הוא^ב ועל ספק דרבנן הוא דלא מברכין אבל על ספק] דאורייתא מברכין חוץ מהדמאי מפני שרוב עמי הארץ מעשרין הם כדאמרינן בפרק במה מדליקין^ג

תשובה הדברים ידועים שכל ברכה שהיא על מצוה מדרבנן היא בין שתהיה המצוה מדבריהם בין שתהיה מן התורה וחכמים הם שתקנו הברכה^ד והם שאמרו שכל המברר ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא^ה וגו' לפיכך כל דבר שיסתפק לנו אם עשיית דבר זה מצוה שנצטוונו או לא נצטוונו בין שהיה הצווי על אותה עשייה מדבריהם ובין שהיה מן התורה עושין אותו דבר בלא ברכה ומפני זה נסתפקה ההלכה בהדיא בסוכה בשמיני ספק שביעי והלכתא הכי יתובי יתבינן ברוכי לא מברכין **ומינה אתה למד את כל המצות שיסתפק לך אם טעונה ברכה אם לא עושין אותה בלא ברכה כמו שבארנו בסוף הלכות ברכות^ז וזהו העיקר שסומכין עליו ואותן הדברים האמורין בפרק במה מדליקין^ח בענין אחר הן אמורין וזה פירושם שנינו בגמרא על ברכת נר חנוכה היכן ציונו והשיב רב אויה מלא תסור ורב נחמן משאל אביך. **שמענו מדברי שניהם שכל מצוה שהיא מדבריהם מברכין עליה אשר קדשנו במצותיו וצונו וגו' והותיב רב עמרם על שניהם ממעשר דמאי שהרי הוא מדבריהן ומפני זה מפרישין אותו בלא ברכה שמע מינה שאין מברכין על כל מצוה שהיא מדבריהם ופריק אביי דבר שעיקר תקנתו מצוה מדבריהם ולא תקנתו מפני הספק תקנו עליו ברכה כגון נר חנוכה ומקרא מגילה וערוב ונטילת ידים אבל דבר שעיקר תקנתו מפני הספק^ט לא תקנו עליו ברכה והקשינו על אביי לפי הדין פירוקא והרי י"ט שני שעקר תקנתו מפני הספק ותקנו על יום טוב שני כל הברכות התלויות ביום טוב ראשון ופריק אביי ואמ' התם כי היכי דלא ליזלזלו ביה ולהכי תקנו לו ברכה אבל שאר הדברים שעקר תקנתם מפני הספק לא תקנו להם ברכה כגון על מעשר דמאי ובא רבא ופריק פירוק אחר ואמר אל תאמר שכל דבר שעקר תקנתו מן הספק לא תקנו עליו ברכה [שהרי י"ט שני מפני הספק הוא ותקנו עליו ברכה] ותדע למה לא תקנו ברכה על מעשר דמאי מפני שרב עמי הארץ מעשרין הן נמצא דברי כלם רב עמרם ואביי ורבא אינם אלא לאייתו טעם שמפניו תקנו חכמים ברכה לכך ולא תקנו ברכה לכך הילכך כל דבר שנמצא בפירוש לחכמים שמברכין עליו בין שיהיה ודאי מדבריהם כגון נר חנוכה ומקרא מגילה בין שהיה ספק מדבריהם כגון י"ט שני מברכין עליו **ודבר שלא תקנו עליו חכמים ברכה בפירוש אין מברכין עליו. וכל מצוה שעיקרה מן התורה ונסתפק לנו אם אנו חייבים בה או אם אין אנו חייבים בה לא תקנו חכמים לה ברכה אף על פי שיראה מן התורה^י כמו שנתבאר מדבריהם בסוכה דשמיני^{יא} [ספק שביעי] והוא הדין בכסוי הדם מן הכוי^{יב} והוא הדין לכל ספק מצוה.******

שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורא קמא סימן כה

לידידי הרב רבי גמליאל בק"ק שאנלאנק.

מה דרצה מעכ"ת לחדש לדינא במי שנסתפק אם בירך אם לא דקיי"ל בש"ע /או"ח/ (סי' ר"ט) דאינו מברך לא בתחילה ולא בסוף חוץ מבהמ"ז שהוא מה"ת דמ"מ גם בשאר ברכות יחזור ויברך בלשון לעז למ"ש הש"ך יו"ד (סי' קע"ט) דשם בלשון חול אינו שם ומותר למוחקו ולמה דקיי"ל דאפילו בהמ"ז נאמרה בכל לשון, כדאיתא בש"ע /או"ח/ (סי' קפ"ה) א"כ גם בספק יברך בלעז דאין בו חשש ברכה לבטלה ואינו עובר משום לא תשא.

אין דבריו מכונים להלכה כלל וכלל...

...ואחרי דברנו דנשבע לשוא בלשון לעז עובר משום לא תשא, ה"נ לענין ברכה שאינה צריכה דעובר משום ל"ת, אם מברך בלשון לע"ז /לעז/ ג"כ עובר בל"ת, ואף בדמזכיר שם שמים לבטלה נראה מלשון הרמב"ם סוף הלכות שבועות ממ"ש אלא אפי' להזכיר שם מהשמות המיוחדים אסור וכו' משמע דבכינויים ליכא איסורא, [ולישנא דהרמב"ם שם משמות המיוחדים איני מבין דהא לכאורה שם המיוחד לא הוי רק שם הוי' ב"ה לחוד, ואולי הכוונה שמות המיוחדים היינו כנויים מה שהם שמותיו של הקדוש ברוך הוא כמ"ש הרמב"ם (רפ"ו מהל' יסודי התורה) שם משמות הקדושים והטהורים שנקרא בהם הקדוש ברוך הוא וכו' ושבעה שמות הן וכו' ובא למעט רחום וחנון דאין נקרא בהם הקדוש ברוך הוא אלא שהם מדותיו שהוא רחום וחנון ולגבי שבועה הוא דחייב, דנשבע במי שהוא חנון] **מכל מקום לענין ברכה שא"צ = שאינה צריכה = דנפקא לן מאזהרה דלא תשא חמיר בזה דגם שם בלשון לעז אסור דמברך למי ששמו כן בלשון לעז.**

ואף דלשיטת תוס' ברכה שא"צ קיל יותר מהזכרת שם לבטלה דהא ס"ל לתוס' דמברך ברכה שא"צ הוא רק איסור דרבנן, מ"מ להרמב"ם חמיר יותר, ואל תתמה, דהא חזינן דמברך ברכה שא"צ עובר בל"ת ואלו במזכיר שם בחינם מבואר ריש תמורה דליכא אזהרה אלא איסור עשה, את ד' אלקיך תירא, וכן מבואר בלישנא דהרמב"ם סוף הלכות שבועות, דבהלכה ט' כתב השומע הזכרת שם מפי חבירו לשוא או שנשבע לפניו בשקר או דבירך ברכה שא"צ שהוא עובר משום נושא שם ד' לשוא הרי זה חייב לנדונו, ואח"כ בהלכה י"א כ' לא שבועת שוא בלבד אסורה אלא אפילו להזכיר שם מהשמות המיוחדים לבטלה אסור, **הרי דמברך ברכה שא"צ כ"ל לה בפשיטות בחדא מחתא עם נשבע לשוא, וא"כ דחמיר שפיר י"ל דאפילו בלשון לעז הכי הוא, דמשמע דחד דינא אית ליה למברך ברכה שא"צ עם נשבע לשוא, מדכייל להו בחדא בבא, כנלענ"ד...**